

об'єднання релігійних течій і звуження суб'єктивних дистанцій між різними релігіями. Дослідниця виокремлює такі характеристики „сьогоднішнього релігійного стилю”: 1) акцент на індивідуумі, який може обирати релігійні вірування, практики, моральні характеристики, що відрізняються від тих, котрі транслуються релігійними авторитетами; 2) суміш різних кодів і еклектичне поєднання елементів різних релігій в індивідуальну форму релігійності; 3) значна зацікавленість або новими формами релігійності, або надто консервативно традиційними; 4) інтерес до особистісних трансформацій як наслідок релігійного досвіду і розвитку; 5) індіферентність щодо релігійних інститутів й ієрархій [Пивоварова (Дудар) Н. Феномен релігійності: дослідницькі проблеми// Там само. – 12-24].

Таким чином, нова релігійність добре поєднується із загальним контекстом полістилістичної, або постмодерної, культури, хоча її деякі риси (відсутність культурного езотеризму, позитивність та телеологія) вказують на попередню моностилістичну культуру, або добу модерну. Вважаємо, що сьогодні відбувається народження багатовимірної та “полірелігійної” людини, для якої всі форми духовного досвіду рівноцінні, а давні забобони, які подеколи мають псевдонаукове забарвлення, позначені тим самим статусом, що й догмати традиційних релігій. Набуває сили і легітимності процес “двовір'я” і, навіть, “багатовір'я”. І якщо для ортодоксів відсутність релігійного плюралізму – це “обов'язковий закон монотеїстичного богорозуміння” [Кураев А. Бог и боги// Вавилонская башня. – М., 1997.- С.92], то серед всіх інших все популярнішою стає думка про те, що “в світі існує лише одна релігія, але маємо сотні її версій” (Бернард Шоу). Однією з важливих тенденцій сучасної культури виступає прагнення багаторівневого плюралізму. Нова релігійність також не залишається обабіч загальних процесів.

6. Нові релігійні течії в українському соціумі: зміна стратегій

Кінець ХХ століття в релігійному житті українського народу позначився кардинальними змінами: стрімко зросла мережа релігійних організацій, збільшилася кількість віруючих, Церква із переслідуваної і упереслідженої владою інституції постає активним елементом соціуму, прагнучи віднайти порозуміння із новою державою, відповідне до свого статусу місце у суспільстві. Національне піднесення збіглося із складними трансформаційними процесами, пов'язаними з глобалізацією світової економіки, фінансів, природних і трудових ресурсів, культури, духовної сфери, міграцією населення. Все це надзвичайно актуалізувало проблему самоідентифікації України як держави і кожного окремого українця як її громадянина в різних координатах, а особливо духовних. Напрямок пошуків задавався і вкоріненістю та розвитком традиційної культури, й історичним

типом світогляду, і способом господарювання та стилем життя, і характером міжособистісних та міжспільнотних відносин, й орієнтаціями на ті чи інші регіони країни, які виступали взірцевими, ціннісними для тих, хто визначався. Все це спричинило появу і поширення в Україні нових релігійних течій, які за майже 20 років свого існування в Україні стали елементом її релігійного ландшафту, фактором духовного життя, суб'єктом міжрелігійних відносин. Сучасний стан неорелігій перш за все визначається їх кількісними показниками, в яких відбиваються тенденції їх появи і поширення.

В українському поліконфесійному середовищі доля нових релігійних течій і рухів нині порівняно незначна. За даними Державного Комітету України у справах національностей і релігій станом на 1 січня 2009 року в Україні офіційно зареєстровано 1976 організацій новітніх релігійних течій, зокрема 1705 неохристиянських (серед них 635 належить Церкві Повного Євангелія, 178 – Українській Християнській Євангельській Церкві, 118 – Церкві Христа, 59 новоапостольських організацій, 55 організацій Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів). В Україні офіційно діють 154 організації неоорієнталістського спрямування (серед них крішнаїтських - 46, буддистських - 56), 117 громад рідновірських течій (з них 52 – РУНВіра). Серед загальної кількості діючих релігійних організацій всіх конфесій в Україні (34465) організації новітніх рухів складають понад 5,7 відсотків [Див.: Релігійна панорама. – 2009. - №2].

Проте абсолютні та офіційні кількісні показники не відтворюють повноти процесу поширення нових релігійних течій в Україні. Треба мати на увазі, що є певна кількість релігійних громад, яка діє поза реєстрацією чи із-за відмови державних органів визнати їх право на існування, чи небажанням самої неогромади декларувати про свою наявність. І все ж таки, використовуючи лише офіційну статистику, подивимось на динаміку змін, що відбулися в прирості кількості релігійних громад взагалі і порівняймо їх з динамікою зростання новітніх течій.

Якщо 1989 рік визнати роком релігійного буму в Україні, коли державними органами була зареєстрована рекордна кількість громад, то в наступні роки спостерігається повільність, а зрештою і спад приросту релігійних організацій. В 1992-1993 рр. відмічаємо їх певну стабілізацію з подальшим (в останні 7 років) дуже незначним приростом - 2-5% щорічно. Такі загальні закономірності в зростанні всієї кількості релігійних організацій в Україні не відносяться до новітніх рухів, приріст серед яких лише з 1991 по 2000 рр. склав в середньому 500 відсотків. Так, наприклад, РУНВіровські громади зросли в 17 разів (з 3 громад у 1991 р. до 52 у 2008 р.). Орієнталістські спільноти за цей же період зросли приблизно на 700% (з 21 організації до 117). Цікаві процеси відбувалися і в неохристиянському середовищі. Найбільшого приросту зазнали саме нові для України спільноти. Так, Церква Повного Євангелія з 1991 по 2008 рр. зросла з 3 громад до 635. Неіснуюча в Україні до 1992 року Новоапостольська Церква зараз має 59 громад. Взагалі відбулося значне зростання релігійних громад всіх об'єднань

харизматичного напрямку (з 33 до 1473). Церква Ісуса Христа Святих останніх днів за останні 15 років збільшилася з 2 громад до 55.

Виходячи із такої статистики, можна очікувати, що неорелігійний вплив на духовне життя України мав би бути надзвичайно великим. Проте аналіз не тільки абсолютних і позаконтекстуальних статистичних даних, а й відносних та порівняльних цифр, знайомство з реальними процесами в неорелігійному середовищі дає підстави вважати, що темпи проникнення нових для України релігій, порівнюючи із збільшенням релігійної мережі традиційних церков, є повільними. Хоча рік від року питома вага нових течій взагалі помалу зростає: якщо на 1995 рік ми фіксували лише 1 відсоток неорелігійних організацій, то в 2000 їх - вже біля 3-х відсотків, зараз – більше 5,7% серед усіх зареєстрованих державою релігійних структур. При збереженні нинішніх темпів зростання неорелігійних громад через 15-20 років кількість нових релігій в Україні може скласти до 10 відсотків від загальної кількості діючих організацій. Це може дещо змінити релігійне обличчя України, але не істотно, оскільки переважна більшість нерелігійних утворень є прохристиянськими.

Є специфіка в географічному поширенні нових релігій. Можна говорити про їх регіоналізацію - локалізацію по відповідних районах України. Розподіл нових течій за регіонами істотно відрізняється від поширення традиційних конфесій. Захід, найрелігійніший район України, де розміщена нині третина всіх релігійних громад, найменше відчуває на собі вплив новітніх рухів. Південні та Східні області України, місто Київ нині є регіонами найінтенсивнішого поширення нових течій. В 2008 році найбільша кількість неорелігійних організацій діяла в Донецькій (347) та Запорізькій (121) областях, в Криму (92), місті Києві (132), які значно поступаються Західним областям за загальною кількістю релігійних організацій взагалі. Водночас у Львівській області серед 2913 організацій тільки 35 відносяться до неорелігійних утворень, в Івано-Франківській з 1336 - 8, в Тернопільській з 1719 - 11, у Хмельницькій з 1764 - 37. Основна мережа релігійних неорухів знаходиться на Сході і Півдні України й продовжує зростати саме тут переважно за рахунок цих в минулому надто затеїзованих регіонів. У відсотку до загальної кількості існуючих релігійних організацій в Україні нові релігійні течії порегіонально поширилися так: Волинь – 0,1%; Північ – 0,93%; Слобожанщина – 0,28%; Галичина – 0,19%; Поділля – 0,3%; Степ – 0,28%; Закарпаття - 0,25%; Подніпров'я – 0,66%; Схід – 1,3%; Буковина - 0,2%; Південь - 0,67%; Крим – 0,3% (Релігійна панорама. – 2008. – №2). Ще більш наглядним будуть розрахунки, які зроблені на визначенні відсотку новотворів відносно кількості релігійних організацій регіону. Найменша питома вага нових течій на Галичині (1%), потім йдуть Волинь – 1,2%, Буковина – 3,2%, Поділля – 2,8%, Закарпаття – 4,6%, Північ – 5,46%, Слобожанщина (по 6,3%) і Крим – 4,8%. За середню межу поширення НРТ перейшли Південь- 8,26% і Степ - 7,85%. Найбільш насичені новими релігіями Подніпров'я, де серед всіх зареєстрованих релігійних громад їх

нараховується понад 10,8 % і Схід (Луганська і Донецька обл.) – з найвищим показником в 19,4%.

Як бачимо, поширення новітніх течій носить регіональний характер і залежить від наявності й сили традиційних церков. НРТ відзначають територію для свого поширення в найменш релігійзованих регіонах України, що дає підстави стверджувати, що основними послідовниками НРТ стають не віруючі в минулому чи прихильні до якихось церков люди, а колишні атеїсти або агностики.

Нові течії поширені в містах і то переважно центральних та південно-східних областей України. Зруйнована внаслідок урбанізації традиційна релігійність, як і весь традиційний уклад життя з його особливим впливом громадської думки на поведінку людини, виявилися найкращим ґрунтом для поширення саме нових релігій з їх неприйняттям традиції. Показово, що у Львівській області, де проживає біля 3 млн. громадян України, зареєстровано 2888 релігійних громади, а в Києві, який за населенням дорівнює Львівщині, лише 1027. Тому, з'явившись як міський феномен, новітня релігійність зберігає цю характеристику й понині.

Базований на статистичному аналізі огляд нових релігій, що фіксує їхню присутність в українському суспільстві, не дає підстав ані перебільшувати, ані применшувати їхнє значення в релігійному житті українського суспільства. Враховуючи причини та історію появи НРТ в Україні, можна спрогнозувати і перспективи їх буття в духовному розвитку сучасної України, які не оцінюються експертами як райдужні.

В новітньому поширенні НРТ в Україні виділяється 2 етапи: екстенсивний, який припадає на кінець 80-х-середину 90-х років ХХ ст., та інтенсивний, що розпочався із середини 90-х років і пов'язаний з певною стабілізацією стрімкого зростання кількості релігійних громад. Перший етап характеризується як великим напливом, так і не меншим відтоком віруючих з нових громад. На той час церкви нагадували табори для переміщених осіб – тисячі людей снували туди-сюди. Головне, що визначало подальше перебування людини в церкві після періоду романтичного захоплення, було те, чи ця релігія відповідає її зовнішнім і внутрішнім потребам, чи здатна людина дотримуватися всіх тих приписів, які сповідаються даною релігією, зокрема, чи здатна вона важко духовно працювати над собою, ходити на зібрання, слухати проповіді, читати священні тексти, жити відповідно до релігійно-церковних вимог.

Тому-то другий етап постає вже як етап відбору дійсно віруючих з випадково зайшлих до церкви. Це - етап сутнісної трансформації вірних, їх якісного внутрішнього зростання, утвердження і зміцнення у вірі. Це етап організаційного оформлення громад, висування лідерів вже українського походження, здобуття себе як інституції серед інших подібних інститутів. Все це визначає характеристику сучасного стану НРТ в Україні, який можна кваліфікувати як суперечливий, що детермінований як певними успіхами, так і поразками.

Серед здобутків НРТ можна виділити деякі ознаки останніх, які свідчать про вітальність явища в Україні, зокрема:

- ✓ НРТ своєю активною місіонерською діяльністю відродили первісну - місіонерську - природу світових релігій, особливо християнства, нагадали традиційним церквам про найважливіше покликання християн – через проповідь нести Євангеліє всім народам. Під впливом зарубіжних християн більшість традиційних церков вже постворювали місіонерські відділи, активізували мирянський місіонерський рух, провели з'їзди православних місіонерів, почали видавати відповідну літературу;
- ✓ віруючі іноземці, особливо християни, збудили в українців зацікавленість Священними Писаннями, зокрема і переважно Біблією, спонукаючи віруючих не тільки бачити релігію (у формі обрядів, мозаїк в храмах, у піснеспівах чи богослужбах), а й читати, вивчати, використовувати, пропагувати її;
- ✓ НРТ продемонстрували практичність своїх віровчень, показали, що релігія не тільки теорія, але й практика, утвердили образ практикуючого віруючого і, що дуже важливо, практикуючого християнина;
- ✓ привнесли іноземні мови, переважно англійську, як мову священних текстів, богослужінь, молитов, церковного спілкування, спілкування віруючих;
- ✓ НРТ часто виступали як дипломатичні інституції, через які інші, частіше всього протестантські держави спілкуються із інославною державою, а особливо як інституції народної дипломатії, через які прості люди, а не тільки лідери, прагнуть взаємопорозуміння, єдності у вірі, добрих стосунків між цілими роинами, що спілкуються не тільки як співвірники, але й як представники двох країн;
- ✓ завдяки своїй глобальній присутності в світі НРТ ввели Україну в світовий релігійний простір, культурно адаптуючи українців до всесвітнього контексту;
- ✓ більшість НРТ сприяли західному (європейському) вибору українців, ставши противагою Росії із її московським консервативним православ'ям, коли створилася можливість порівняти і свідомо вибрати, додатково спираючись і на релігію, східну або західну орієнтацію;
- ✓ східного походження НРТ повернули Україну і до Сходу, в основному Далекого (Китай, Японія, Корея та ін.) та Середнього (Індія), де сьогодні концентрується найбільша кількість населення і науково-технічний капітал - перспектива розвитку всього світу;
- ✓ будучи орієнтованими на персону, що живе в суспільстві, НРТ актуалізували важливу соціальну функцію церкви – опіки над

нужденними (духовно і матеріально) через надання соціальної і гуманітарної допомоги;

- ✓ НРТ подали реальний приклад демократизму, поваги до людської особистості, виступили гарантом демократичних процесів в Україні; підняли значення релігійної свободи, права на свободу совісті, на свободу світоглядного, в т.ч. й релігійного, вибору, на можливостях права релігійних організацій, віруючої людини в утвердженні свободи релігій;
- ✓ кардинально новими вченнями НРТ реально змінили світогляд віруючих, відношення до себе, світу, інших людей, до життя: замість колективного несвідомого приходить відповідально індивідуально свідоме;
- ✓ НРТ показали можливі нові форми організації духовного життя;
- ✓ як альтернативні релігії, НРТ зрештою виконали роль ферменту сучасного релігійного життя українців, чия релігійність актуалізована завдяки неправославним-неукраїнцям.

Але присутність НРТ в релігійному полі України актуалізувати і деякі проблеми, які дослідники пов'язують із наявністю нетрадиційних для України релігій. За останні роки, як вже зазначалося, релігійна карта України, яка раніше була обмежена лише “дозволеними” 9 конфесіями, істотно збагатилася, релігійне життя українців урізноманітнилось. І це посилює релігійну гетерогенність українського народу, розділення, роз'єднання українського суспільства за релігійної ознакою. До різнополітичності, поліетнічності додалася і полірелігійність. Зростаюча кількість релігійних течій і центрів (з 9 до понад 120) свідчить про плюралізацію суспільної свідомості загалом, релігійного світобачення зокрема. З одного боку, в житті народу України створена унікальна ситуація реального (практичного) релігійного і світоглядного плюралізму, а з іншого – це є загрозливим для відносної релігійної гомогенності українського суспільства, яку навряд чи вдасться зберегти, якщо Україна усвідомлює себе частиною світового, зокрема європейського, співтовариства. Останнє давно вже характеризується як полірелігійне. З одного боку, так, плюралізація зрештою сприяє демократизації держави, входженню України до світової спільноти, яка давно вже не є монорелігійною (навіть Європа, де, на відміну від Америки, існують історичні, традиційні, базові релігії), а з іншого – НРТ розмивають етнічну ідентичність, створюючи тим самим так звану проблему конфлікту ідентичностей. Чи сприяють НРТ духовній консолідації нації, чи не створюють вони плутанину в релігійній сфері, в якій сучасному віруючому важко зорієнтуватися? Це є питання, однозначну відповідь на які дати не можна.

Саме завдяки новим релігіям ідейний і екзистенційний простір України збагатився нетрадиційними підходами і способами життя, що будуються на інших світоглядних засадах, ніж ті, що були притаманні українцям від роду. Присутність нових, альтернативних релігійних явищ струснуло традиційний

світогляд, спосіб мислення, традиційні устої українського суспільства. Українці побачили, що є ІНШЕ, і воно не завжди гірше від українського. За кожною нетрадиційною релігією стоїть інша культура, інші стереотипи, які не збігаються з автохтонно українськими. Світоглядна революція відбувається не просто в змінених умовах, а в умовах ринкової конкуренції. Не дарма сучасну ситуацію вибору релігій порівнюють з маркетом, де попитом користується дешевший і якісніший товар. Плюральність створює умови вільного вибору релігій, але ці умови не рівні для традиційних і нових релігій (відомо, що перші певною мірою підтримуються владою, особливо місцевою, а більшість НРТ - в кращому випадку, іншими державами).

НРТ утвердили повагу до прав людини на особистий вибір, але при цьому відсутній баланс інтересів особи і спільноти, що призводить до нехтування загальнонаціональних пріоритетів. НРТ пропонують нові трактування, нові концепції, нове розуміння життя і світу, Бога і людини, чим створюють, без сумніву, певну загрозу традиційним релігіям, традиційній духовності, традиційному способу життя. Самі НРТ, базуючись на певній традиції, як правило, чужій для українців, надають можливість познайомитися з іншим світом, з іншими культурами, привчаючи українців до толерантного співжиття з іновірцями. Але постають питання: чи не призводить це до негації українських традицій? чи не виступають НРТ невідомо додатковою можливістю розсварення своїх із своїми, розмиття поняття єдиної церкви, єдиної нації, єдиної культури тощо? Не будучи наслідком внутрішнього розвитку традиційного українського релігійного простору, чи перетворяться НРТ з часом на рідні для духовного життя нації релігії?

Демонструючи новітню форму співіснування різних релігій, НРТ подають приклад того, як можна жити за новими правилами – не в ситуації постійного конфлікту, а в режимі діалогу. Але при цьому, зрозуміло, НРТ використовують виключно чужий, частіше всього американський досвід. Але чи спрацьовує він в Україні?

Пропагуючи ідеї родини, поваги до батьків, НРТ невідомо вплинули на загострення проблеми поколінь. Деяким українським батькам так хотілося, щоб діти успадкували заборонену комуністичним режимом віру, щоб держава релігійно зміцнилася за рахунок однієї церкви. Вони і так не розуміють молодь за її дещо нові життєві орієнтації, а тут з'являється ще додатковий «драгівливий момент» у відносинах “батьки-діти” – світоглядний, релігійний, що свідчить про більш глибокий розрив традиції, багатовікової духовної спадщини, культурної неперервності поколінь.

Тим не менш, НРТ, успішно справляючись з духовними, соціальними проблемами, виявилися достатньо функціональними: крім звичайних (комунікативна, інтеграційна, компенсаційна тощо), нові релігії виконували і специфічні функції (дипломатична, міжкультурного спілкування, англінізації чи американізації та ін.) в українському суспільстві, про що вже вище йшла мова. Але, розширяючи функціональність релігії в соціальній та культурній

сфері, чи не втрачають від цього НРТ себе як власне релігії? Чи залишається там віросповідна компонента, а чи ж тільки надаються послуги на віросповідні потреби споживача-віруючого?

Незважаючи на збільшення все нових неофітів, появу нових церков, НРТ не здатні охопити духовним впливом більшу частину українців, які в своїй основній масі залишаються все таки поза конфесіями, ставляться до релігії індіферентно, незважаючи на проповідницькі та організаційні зусилля як традиційних церков, так і нових течій.

Повній адаптації нових релігій до українських умов і перетворення їх на українське духовне явище заважають чимало факторів, серед яких домінуючими є інтрарелігійні або внутрішньоцерковні проблеми НРТ, що відбивається на їх невизначеному і в цілому невизнаному статусі в українському суспільстві.

Однією із найпекучіших проблем, що лежить на поверхні, є нестача культових приміщень. Загальний показник забезпеченості релігійних організацій культовими спорудами на 2008 рік складає лише 64,9%. Незважаючи на те, що за роки незалежності віруючим повернуто у власність та користування десь 3,6 тисячі колишніх культових споруд, які не використовувалися або ж використовувалися не за призначенням, збудовано майже 5 тисяч нових, а в стадії будівництва знаходиться ще понад 2 тисячі, і досі ця проблема не розв'язана остаточно [<http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;18526/>]. Особливо для НРТ, яким ніхто нічого не повертав і не збирається повертати. Тут має місце надія тільки на власні сили. Але отримати землю, не те, що у власність (земля в Україні не продається), а й в оренду для побудови культової споруди НРТ майже неможливо. Будівництво приміщень новими релігіями і для нових релігій можна вважати ексклюзивом, бо ніяких дотацій з боку держави вони не отримують, спонсорські внески обмежені із-за їх малочисельності. Все складніше новим течіям отримати наявні приміщення, які не використовуються за своїм призначенням (колишні клуби, центри, школи тощо), для проведення молитов і обрядів навіть на правах оренди. Ніяких перспектив НРТ в цій справі не мають і з введенням Закону про реституцію церковного майна, бо ж в минулому вони не мали в Україні своїх культових споруд. Сподіватися на те, що якась конфесія поділиться своїми приміщеннями з НРТ також не приходиться – попит традиційних церков вище за пропозиції держави.

У більшості НРТ є труднощі з інформування не тільки суспільства, але й своїх вірних про віровчення, новини в русі, ставлення до тих чи інших суспільно значимих подій. Непросто організувати НРТ і видання такого інформаційного джерела, як газета чи журнал. І хоча щороку збільшується кількість релігійної періодики в Україні (з 1 в 1989 р., до 23 в 1991, 160- в 1997, 383 – 2007), її збільшення відбувається не за рахунок нових видань НРТ. Їх – не більше 15. Виручає нові релігії Інтернет: майже всі вони прагнуть мати свої сайти.

Складніше вийти НРТ на загальноукраїнські або регіональні радіо чи ТБ. Найбільш фінансово незалежні церкви купують ефір і готують свої власні програми. Але більшість НРТ змирилися із такою ситуацією, тому основна увага направлена на використання можливостей Інтернету: він і радіо, і ТБ, і газета, і журнал, й інші форми комунікації. НРТ виявилися найбільш оперативними та успішними в цій сфері, їм явно поступалися в цьому історичні церкви, які вимушені «доганяти» НРТ.

Гостро для НРТ стоїть проблема фінансування своєї діяльності. Ходять слухи про численні багатства НРТ, про постійну підтримку їх із Заходу. Певний час, дійсно, така підтримка була, але з часом НРТ мали навчитися заробляти на свої потреби самостійно. Українські неохристияни використали як вітчизняний, так і запозичений досвід із-за кордону для формування бюджетів своїх церков. Східні релігії при цьому ніколи й не були багатими, а тому Україну вони розглядали як можливу територію тимчасового вирішення своїх фінансових труднощів. Не ллється «золотим дощем» допомога із-за кордону до необуддистів чи неоіндуїстів. Українські громади, як правило, весь час самі шукають фінансування, беруть участь у різноманітних проектах, оскільки не всі з них мають традиційну десятину і вимушені перебиватися від пожертви до пожертви. Важко НРТ існувати за рахунок внутрішніх – українських – благодійних внесків, оскільки в цілому українці не багаті, хоча останніми роками ситуація змінюється. НРТ вчать заробляти гроші і в цьому вони є більш динамічними, ніж, скажімо, православні церкви, оскільки не мають стількох обмежень і заборон.

Перехід на самофінансування не призвів НРТ до розриву їх зв'язків із своїми віросповідними та організаційними центрами. Вони підтримують контакти із зарубіжними матірними організаціями. Як особливу подію, НРТ організують приїзд вчителя, гуру, ідеологів, богословів своїх конфесій із-за кордону для спілкування українських адептів із рідними носіями відповідного віровчення. За даними відповідних служб, в Україні в минулому році перебувало більше 3 тис. проповідників, місіонерів різних напрямів, серед яких половину складають представники НРТ.

З матірною церквою чи рухом українські послідовники НРТ пов'язані і через постійний потік українських паломників до сакральних місць тієї чи іншої релігії. Найбільш розвинутими є паломництво до Індії представників Товариства свідомості Крішні (за оцінками керівництва МТСК щороку в Індії перебуває більше 1000 паломників). Буддисти їздять в Китай, Японію, Корею, Таїланд та інші країни Східної Азії.

Але головним для будь-якої релігії, а особливо для нової, є людський ресурс (звичайні віряни, висококваліфіковані кадри проповідників, менеджерів, лідерів різних служб). Не маючи розгалуженої системи місіонерської роботи, таких духовних навчальних закладів для підготовки кадрів, які мають православні чи греко-католицькі, навіть протестантські церкви, НРТ готують собі кадри священників, богословів, регентів

самодіяльно, дуже рідко - за кордоном. В НРТ практично в більшості конфесій не налагоджена система безперервної освіти.

Через відсутність підготовлених проповідників, пасторів віросповідний рівень самих вірян НРТ, як правило, є доволі низьким, а їхні вірування виглядають наївними, часом навіть примітивними, хоча у порівнянні із вірними традиційних церков вони на перший погляд можуть здатися більш розвинутими. Незважаючи на глибокі традиції вірування сучасного вірянина НРТ характеризує жадоба до навчання, до опанування нових знань, до досягнення духовних цінностей, що задовольняється у різний спосіб. Самонавчання є однією із провідних форм цього. Неовіряни читають багато книжок, часто нерозбірливо, покладаючись на власний розум в осмисленні їх змісту та інтерпретації.

Крім зазначених внутрішніх перешкод для нормального розвитку неорелігій в Україні, є ще й зовнішні обставини, які ускладнюють і без того непросте життя новим релігіям. В цілому українське суспільство й досі не прийняло НРТ як свої, рідні, природні. Незважаючи на певні успішні спроби організувати повноцінне релігійне життя НРТ, вони й досі є маргінальними і не зовсім вписаними в культурний контекст України, почуваються чужими в цьому середовищі, важко сприймаючи українські реалії. На перших порах неовіряни ставилися до своїх громад як до можливості виїхати за межі України, на батьківщину НРТ. Міграційні настрої серед них були надто високі. Але з часом стало зрозуміло, що всі виїхати в зарубіжжя не зможуть, а тому потрібно пристосовуватися до реалій життя. Хоч багато неовірян так і живуть, перебуваючи в Україні як в еміграції, оскільки їхні сподівання на краще життя продовжують бути пов'язаними із країною походження їхнього релігійного руху. Все це формує специфічні взаємин між релігійною організацією, напрямком, деномінацією, об'єднанням і державою, суспільством, іншими релігіями і церквами.

Відомо, що статус будь-яких релігійних спільнот в Україні регламентується Законом про свободу совісті і релігійні організації, за яким всі релігії в нашій країні рівні, жодна з них не має якихось привілеїв. В Законі відсутній поділ релігійних організацій на традиційні і нетрадиційні, історичні і нові, конструктивні і деструктивні.

Проте між законодавчою нормою та її реалізацією в складному релігійному процесі в Україні існує багато суперечностей. Для послідовників НРТ не зрозуміло, чому їхня релігійність викликає подеколи незадоволення з боку державних службовців, чому їхня моральна позиція та соціальна активність не потрібні цій державі, на яку вони працюють безкоштовно, прагнуть підняти духовний рівень її народу. Незрозумілим для вірян НРТ є й те, чому всі зусилля нових громад щодо покращення матеріального і духовного стану суспільства сприймаються з підозрою, а держава не тільки не цінує, а подеколи навіть забороняє чи всіляко обмежує діяльність неорелігій, всяк дискримінуючи їх при цьому у правах на свободу совісті, свободу місіонерства, проповідництва, гуманітарної допомоги тощо.

Західна модель державно-церковних відносин засвідчила, що підтримка держави у релігійній діяльності не обов'язкова, тому НРТ на перших порах і не прагнули мати будь-які контакти з нею. Незалежність від держави виглядала як норма демократичного суспільства. Але недовга історія присутності НРТ в Україні переконала, що тут релігійна організація повинна мати зв'язки з державою. Тому НРТ дрейфують від політики нейтральності щодо держави в бік формування дипломатичних (далеко не партнерських!) відносин з нею: налагоджується зв'язок із місцевими органами влади, центральними її офісами, державними установами, громадськими організаціями. Якщо для релігії в Америці чи якійсь іншій Західній країні важливим є те, як *люди* сприймуть церкву, що мас-медіа напише про них, то для нових релігій в Україні доленосним є те, як держава зреагує на ту чи іншу церкву, бо від цього залежить її успіх, статус її вірних. Західним за походженням і стилем мислення НРТ не зрозуміло, навіщо їм у державі, яка проголосила відокремлення церкви і держави, тим самим створивши безпрецедентні умови для більш вільної присутності, активності релігійних громад в суспільстві, весь час озиратися на висловлювання щодо них речника Президента України чи Прем'єр-міністра, голови Держкомнацрелігій чи секретаря якоїсь партії. Нарешті, виявляється важко пояснити НРТ, які з особливою шанобливістю ставляться до законів, міжнародних договорів, чому Україна, підписавши міжнародні угоди, заяви, хартії щодо свободи совісті і релігії, порушує і чинне своє законодавство, і міжнародні правові декларації.

Українська держава поки що не сформувала єдину прозору позицію щодо НРТ. Законодавча влада в особі депутатів, профільних комітетів, блоків і фракцій Верховної Ради, а також виконавча гілка - в особі адміністрації Президента України тішить себе ідеєю про контроль над діяльністю НРТ, причому, формулюючи нові антидемократичні підходи, весь час озиряється на Росію і деякі європейські країни в їх політичній моделі відносин із НРТ, які зганьбили себе складанням «чорного списку» НРТ, де останні характеризуються як деструктивні і тоталітарні.

За умов посилення антисектантських настроїв в українському суспільстві можна передбачати декілька моделей або стратегій поведінки і розвитку НРТ, які вкладаються із усією варіативністю останніх у дві основні лінії: *відмовна* (rejection) й *приспосовницька* (adaptation). Перша стратегія, що базована на неприйнятті, відкиданні цінностей сучасного секуляризованого світу, нагадує за своїми формами і методами «релігійну революцію» [Berger P. The Desecularization of the World: A Global Overview // The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics. Wm. B. Eerdmans Publishing, 1999. – P.1-18], наслідком якої буде створення релігійної субкультури, інституалізованої чи неінституалізованої, але яка прагнутиме до інституалізації. НРТ все більше орієнтуватимуться на практичну корисність й результативність. Тому вони мають бути дієвими і тотальними. Цим шляхом вже ідуть багато неорелігійних утворень, які розвиваються в межах

консервативних і фундаменталістських парадигм. В даному випадку, як слушно зазначає Грейс Деві, неможлива «віра без належності», а тим більше «належність без віри» [Davie G. Believing Without Belonging: Is This the Future of Religion in Britain? // *Social Compass*. – 1990. - №37. - P. 455–469].

Через свою нечисельність НРТ не здатні будуть продемонструвати протест чи боротьбу проти історичних релігій і конфесій, в тому числі й в Україні, проти державної політики дискримінації. Хоча є поодинокі спроби відстояти свої інтереси та авторитет в судах через відповідні позови, де відповідачами постають масмедійні засоби. Але переважна більшість НРТ своє невдоволення зафіксує ігноруванням суспільства, ще більшою ізоляцією від нього, створенням закритих структур в рамках своїх релігійних об'єднань.

Друга стратегія – стратегія «пристосування до секулярності» – мала б забезпечити можливість НРТ вижити в складних умовах сучасних суспільно-релігійних і міжрелігійних відносин. Це стосуватиметься тих нових релігій, які відносно давно існують в Україні і мають певну підтримку, негласну симпатію або нейтральність щодо себе з боку суспільства та влади. Ця стратегія, яка домінувала у другій половині ХХ ст. в політиці більшості церков та релігійних організацій, зрештою, на думку більшості експертів, зазнала поразки. Але Україна ще не пройшла свого історичного шляху в цій еволюції, тому адаптативна стратегія буде активно використовуватися НРТ доти, доки ця політика приносить користь таким релігіям.

Але будь-яку агресивну критику на свою адресу, несправедливість у ставленні, переслідування своїх послідовників НРТ сприймуть як знак до протесту – активного чи пасивного, видимого чи невидимого. Скоріше всього вони підуть в опозицію до соціуму, втомившись доводити йому свою світоглядну нешкідливість, соціальну корисність, навіть український патріотизм. Суспільство дивним чином вже розділило всі НРТ на ті, які можуть існувати в Україні, і ті, які є небезпечними для її духовного і національного розвитку. Тому свобода віросповідання все більше залежатиме не від законів, які регулюють цю сферу суспільних відносин, а від тих, хто їх інтерпретуватиме і застосовуватиме на практиці, від орієнтацій носіїв громадської думки, від суб'єктивних преференцій лідерів держави, на що впливає позиція звичайних віруючих, кліру, наукових і громадських інституцій як антисектантського, так й об'єктивно-наукового спрямування.

Виокремлення двох стратегій функціонування НРТ в Україні не означає, що не виникатимуть якісь інші моделі, зокрема й суспільно небезпечні, які враховуватимуть безліч обставин, зокрема ступінь загальної релігійності суспільства, характер державно-конфесійних відносин, рівень релігійної свободи, тенденції внутрішнього розвитку самих релігій, зокрема нових, співвідношення «зрілої» і «незрілої» релігійності [Див.: Оллпорт Г. *Личность в психологии*. – СПб., 1998], тісно пов'язаних із так званою дорослою чи дитячою релігійністю (не за віком, а за внутрішніми сутнісними характеристиками). Чим скоріше НРТ здолають стадію «незрілої» і перейдуть

до «зрілої» релігійності, тим ефективніше вони набуватимуть ознак терпимого, а може й співчутливого ставлення до інших релігій та їх носіїв, характеризуватимуться високою вимогливістю до свого віровчення і поведінки, соціальною відповідальністю і солідарністю.

Пророковане тотальне панування нової нетрадиційної релігійності на фоні постійних попереджувальних меседжей щодо небезпеки нетрадиційних і нових вірувань не відбулося, а останні, досягнувши свого кількісного піку в середині 90-х років м.ст., з часом почали навіть спадати. Не кращі часи зараз переживають громади неорелігійного спрямування та їх члени. Приток нових вірян до НРТ дуже повільний, оскільки виявилось, що бути послідовником не пануючої релігії в Україні не так просто, незважаючи на всі законодавчі гарантії свободи совісті та віросповідань. І повального захоплення новими релігіями не сталося не тому, що активізувалися антисектантські організації в Україні (вони заявили про себе як інституалізований рух лише в останні 3-4 роки) чи українська держава відреагувала попереджувальними кроками на заклики ультраправославних патріотів. Загалом у світі з кінця 90-х років ХХ ст. з'явилася і набирає сили тенденція до пригальмування поширення НРТ. Основна причина повільності проникнення НРТ в Україну в тому, що нові течії – генетично, ментально, культурно - не укорінені в житті нашого народу. Вони й досі виступають як чужорідний феномен, який ґрунтується не на українській матриці, не на українських звичаях, не на українській мові. Він несе в собі інакшість, навіть чужість, яку не хочеться опановувати, з якою не виникає потреби навіть знайомитися. За ці роки в українському соціумі втрапилася цікавість до іншого, не нашого. Ця інакшість навіть почала дратувати, оскільки хочеться знайомого, спокійного, впевненого, перевіреного, усталізованого. Хвиля активного експериментування в духовній сфері зійшла нанівець, суспільство досить обережно ставиться навіть до незначних реформ в традиційних течіях і церквах. Все більше людей схиляється до традиційних форм релігійності, сприймаючи поодинокі зацікавлення модерністськими формами релігійності як дань недосвідченості молодості, як духовній нерозвинутості і релігійній безкультурності.

Отже, нові релігійні явища завжди будуть обов'язковим елементом духовного розвитку людства. Деякі з них можуть зникати, трансформуватися, перероджуватися, з'єднуватися, сигналізуючи про життєвість релігії, про її затребуваність сучасним суспільством та його громадянами.